

Çocukluk Çağı Amnezisi: Hatırlanan İlk Çocukluk Anısı Yaşı İle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi

Yunus Güzel

Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Yöneticisi

yunusguzelyunus@hotmail.com

ORCID:0000-0001-8538-3466

Özet

Çocukluk amnezisi, gelişimin erken evrelerinde üretilen otobiyografik anıların yetişkinlik döneminde tam olarak hatırlanamaması olarak tanımlanan bir durumdur. Genel olarak hatırlanan ilk anıların ortalama 3-4 yaşa ait olduğu kabul edilse de, ilk çocukluk anısının ait olduğu yaş tartışmalıdır. Bu çalışmada genç yetişkinlerde hatırlanan ilk çocukluk anısına ait yaşın belirlenmesi ve cinsiyet, anıya ilişkin faktörler, bağlanma stilleri ve çocukluk çağı travmatik olaylarının anı yaşı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya 137 üniversite öğrencisi katılmıştır. Katılımcılardan hatırladıkları ilk anıyı yazmaları ve anının yaşı ile sıradanlık düzeyi, netliği, emosyonel yoğunluğu, bütünlüğü gibi anı özelliklerini değerlendiren anketi doldurmaları istenmiştir. Buna ek olarak katılımcıların erken travmatik deneyimleri ve bağlanma stilleri de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bellek, çocukluk çağı, amnezi

Childhood Amnesia: An Investigation of Factors Related to the Age of the First Recalled Childhood Memory

Abstract

Childhood amnesia is a condition defined as the inability to fully recall autobiographical memories produced in the early stages of development during adulthood. Although it is generally accepted that the first memories remembered belong to the average age of 3-4 years, the age to which the first childhood memory belongs is controversial. In this study, it was aimed to determine the age of the first childhood

memory remembered in young adults and to examine the effect of gender, memory-related factors, attachment styles and childhood traumatic events on the age of memory. 137 university students participated in the study. The participants were asked to write down the first memory they remembered and fill out a questionnaire evaluating the characteristics of the memory such as the age of the memory and the level of mediocrity, clarity, emotional intensity, integrity. In addition, the participants' october traumatic experiences and attachment styles were also evaluated.

Keywords: Memory, childhood, amnesia

Giriş

Çocukluk çağı amnezisine yönelik ortaya atılan teorilerin bir kısmı, genel ya da belirli bir kognitif yetersizlik nedeniyle erken çocukluk anılarının oluşturulamadığını öne sürmektedir. Örneğin Bernstein (1991), çocukların deneyimledikleri epizodik olayların bileşenlerini (zaman, mekan, aktörler gibi) bütünleştiremediğini belirtmiştir. Başsu (2016) çocukların kendilik kavramlarının yetersiz olduğunu öne sürmüştü, Aybek (2013) ise, bu fikri gelişimsel süreçteki anlatıcı yapı kurma becerisi ile ilişkilendirerek geliştirmiştir. Buna ek olarak, çocukluk çağı amnezisini hippocampususteki olgunlaşma ve hippocampal konum (space) ve ızgara hücreleri (grid cells) ile bağlantılandıran açıklamalar da mevcuttur (Asıcı ve İkiz, 2015). Bazı teoriler ise erken çocukluk anılarının oluştuğunu fakat emosyonel, kognitif ve linguistik nedenlere bağlı olarak ilerleyen süreçte bu anıların geri çağılmadığını öne sürmektedir (Altunkol, 2011).

Kullanılan metodolojiye göre değişmekle birlikte, yetişkinlerde hatırlanan ilk anının 2 - 8 yaş aralığına ait olduğu ve ortalama 3,5 yaşa ait anıların yetişkinlik döneminde hatırlanan ilk anılar olduğu belirtilmektedir (Yılmaz, 2012). Çalışmalar kadınların erkeklere kıyasla daha erken yaş dönemine ait anılar rapor ettiğini göstermektedir (Rolls, 2000), fakat cinsiyet farkı olmadığını belirten sonuçlar da mevcuttur (Snyder, 2013). Buna ek olarak, kültürler arası farklılıklar da söz konusudur. Bireyselliğin baskın olduğu batı toplumlarında, kolektivizmin baskın olduğu doğu toplumlarına kıyasla ilk anının yaşamın daha erken yıllarına ait olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Türkiye’de yapılan az sayıda çalışma da benzer sonuçlara işaret etmektedir.

Araştırmanın Problemi

Gelişimin erken evrelerinde üretilen otobiyografik anıların yetişkinlik döneminde tam olarak hatırlanamaması olarak tanımlanan bir durum olan çocukluk amnezisinde genel olarak hatırlanan ilk anıların ortalama üç-dört yaşa ait olduğu kabul edilse de, ilk çocukluk anısının ait olduğu yaş tartışmalı olduğundan genç yetişkinlerde hatırlanan ilk çocukluk anısına ait yaşın belirlenmesi ve cinsiyet, anıya ilişkin faktörler, bağlanma stilleri ve çocukluk çağı travmatik olaylarının anı yaşı üzerindeki etkisi ne düzeyde gerçekleşmektedir?

Araştırmanın Hipotezi

Araştırmanın veri ve bulgularından elde edilen hipotez şudur: Cinsiyetin ve çocuklukta bireyi emosyonel olarak etkileyen olayların yaşanmasının çocukluk amnezisinin sınırlarını belirleyen faktörler içinde yer aldığı saptanmıştır. Cinsiyet ve çocuklukta bireyi emosyonel olarak etkileyen olaylar dışında kültürel faktörlerle de açıklanabilen epizodik yaşantıların hatırlanabilen otobiyografik anılara dönüşme sürecinde kritik bir dönemin olduğu ve bu dönemde anıya ilişkin özelliklerden ziyade erken deneyimlerin önemli role sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı değişkenler: İlk çocukluk anısının ait olduğu yaştır.

Bağımsız değişkenler: Araştırmaya katılan denekler cinsiyet farkı dolayısıyla bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Buna göre araştırmaya katılan 82 kadın, 55 erkek, toplam 137 kişi araştırmanın bağımsız değişkenleridir. Ayrıca anıya ilişkin faktörler, bağlanma stilleri ve çocukluk çağı travmatik olayları da ilk çocukluk anısının ait olduğu yaşın tespiti açısından bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma kategorisindedir. Işık Üniversitesi öğrencisi olan ve kognisyonu etkileyebilecek psikoz, duygudurum bozukluğu, alkol ve madde bağımlılığı, epilepsi, kafa travması gibi nörolojik veya psikiyatrik hastalık geçmişi olmayan ve yaş ortalaması 21.31 olan 82'si kadın, 55'i erkek olmak üzere toplam 137 kişi araştırmanın deneğini oluşturmaktadır.

Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçları

Bağımsız Örneklem T-Testi

Kadın ve erkek katılımcıların ilk anılarının ait olduğu yaş açısından anlamlı düzeyde farklılaştığını göstermiştir. Bu test bağımsız değişkeni ölçmüştür.

Lineer Adımlı (Stepwise) Regresyon Analizi

İlk çocukluk anısının ait olduğu yaş yordayan faktörlerin belirlenmesi için yapılan bu analiz cinsiyetin ve ilişkisel travma deneyiminin ilk anı yaşını anlamlı düzeyde yordadığını ve bu değişkene ait varyansın %19'unu açıkladığını göstermiştir. Bu test bağımlı değişkeni ölçmüştür.

Cohen d Değeri

Cinsiyet, anı paylaşımı, travma mevcudiyeti gibi iki kategorili değişkenlerin çocukluk anısının hatırlanma yaşına yönelik etki büyüklükleri bu değerle belirtilmiştir.

Spearman Korelasyon Analizi

Çocukluk Çağı Amnezisi: Hatırlanan İlk Çocukluk Anısı Yaşı İle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi

Ordinal değişken olan anıya dair özelliklerin anının hatırlanma yaşı ile ilişkisini saptamak amacıyla bu analiz uygulanmıştır.

Pearson Korelasyon Analizi

Anı yaşı ile bağlanma boyutlarının ilişkisinin incelenmesi için bu analizden yararlanılmıştır. Oldukça sıradan anıların ilk anı üzerindeki etkisini kontrol etmek için anının sıradanlık düzeyi ile ilgili maddede “oldukça sıradan” ibaresini işaretleyen kişiler çıkartılarak anı yaşı ile ilgili analizler tekrar yapılmıştır.

Çoklu Lineer Regresyon Analizi

İlişkili çıkan faktörlerin ilk anının ait olduğu yaşı yordayıp yordamadığının incelenmesi için bu analiz uygulanmıştır.

Likert Ölçeği

Deneklere sorulan yedi soru bu şekilde ölçeklendirilmiştir. Böylece araştırmacı, deneklerin görüşlerini bütüncül bir şekilde görebilme imkânına sahip olmuştur.

Katılımcılardan elde edilen tüm veriler SPSS ortamına aktarılmış ve sonuçlar 0.05 anlamlılık düzeyine göre raporlanmıştır.

Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmaya katılan 137 deneğe en sık kullanılan ve çocukluk çağı amnezisinin sınırlarını belirlemede etkili bir yöntem olan, hatırlanan ilk çocukluk anısının sorgulanması metodu kullanılmıştır.

Birebir görüşme ile sözel olarak da gerçekleştirilebilen anı sorgulanması yöntemi, birebir görüşmede kâğıt-kalem görevi kullanılması şeklinde uygulanmıştır. Tüm katılımcılardan, hatırladıkları ilk anıyı düşünmeleri ve zaman ve anlatım açısından herhangi bir kısıtlama olmadan hatırladıkları anıyı kâğıda yazmaları istenmiştir.

Bu noktada katılımcılardan sadece bir anı yazmaları ya da birden fazla anı yazdıkları takdirde hangi anının ilk anı olarak değerlendirmeye alınması gerektiğini belirtmeleri istenmiştir. Ardından katılımcılara hatırladıkları ilk anıya dair özellikleri sorgulayan yedi soruluk bir form verilmiştir.

Form, daha önceki çalışmalarda kullanılan sorular baz alınarak hazırlanmıştır. Bu sorulara ek olarak, ebeveyn ile olan etkileşiminin ve anıya ait hatırlatıcının varlığının değerlendirilmesi için “Evet” ve “Hayır” şeklinde cevaplanan iki soru daha sorulmuştur. Araştırmacı bu sorularla işlevsel bir nitelik ortaya koymuş ve araştırmanın detaylarına ulaşmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya 137 denek katılmıştır. Bu deneklerden 82’sini oluşturan kadınlarda 55’ini oluşturan erkeklere nazaran ilk anı yaşının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır.

Cinsiyet faktörüne ilaveten, çocukluk çağında yaşanan anne babalar arasındaki ilişkiye yönelik travmatik olayların varlığı ilk anı yaşı ile ilgili belirgin bir faktör olarak öne çıkmıştır.

Elde edilen sonuç paralelinde, çocukluk çağı amnezisi otobiyografik belleğin ortaya çıkışının bir işareti olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan, cinsiyet ve yaş faktörleri gibi bireysel özelliklere ek olarak erken çocukluk çağı deneyimlerinin çocukluk çağı amnezisi ile ilgili olduğunu öne sürmek mümkün görülmektedir.

Araştırmada ilk anı yaşı her ne kadar kültür üzerinden tartışılmış olsa da belleğin moleküler yapılarını inceleyen yakın tarihli çalışmalar, uzun süreli belleğin devamlılığını ve depolanmasını düzenleyen sağlamaştırma sürecine müdahil olan hipokampusteki nörogenezin gelişim sırasında

Çocukluk Çağı Amnezisi: Hatırlanan İlk Çocukluk Anısı Yaşı İle İlişkili Faktörlerin İncelenmesi

artması nedeniyle, erken deneyimlere ait anıların geri getirilme sürecinin daha hassas olduğunu ve hipokampusun tam olarak işlevsel olabilmesi için kritik bir gelişimsel süreçten geçmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Bu nedenle fonksiyonel manyetik rezonans gibi nörobilimsel yöntemlerle birleştirilen çalışmalar, otobiyografik belleğin nöral temellerini inceleme açısından farklı bakış açılarının gelişmesine yol açabilir.

Bu noktada bu çalışmaların kültür ve kültürün aile içi etkileşime yansımalarını da kapsayacak şekilde tasarlanması oldukça önem taşıdığından bu çalışmada kültür faktörünün de konuya ilave edilmesinin araştırmanın bilimsel dayanağını güçlendirdiği kanaatindeyim.

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Geçmiş çalışmalar yetişkinlerde hatırlanan ilk çocukluk anısının ait olduğu ortalama yaşın 3-4 yaş olduğunu göstermektedir (Murphy, Michael, Sahakian, 2012; Mezack, 1995; Öztürk, 1998; Recepoğlu, 2013).

Söz konusu mevcut çalışmadaysa genç yetişkin kişilerde anımsanan ilk çocukluk hatırasına ait yaşın belirlenilmesi ve cinsiyetin, anıya dair faktörlerin, bağlanma stillerinin ve çocukluk çağı travmatik olaylarının anı yaşı üstündeki tesirinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Buna göre katılımcılardan hatırladıkları ilk anıyı yazıya dökmeleri ve anının yaşıyla sıradanlık düzeyi, netliği, emosyonel yoğunluğu, bütünlüğü gibi anı özelliklerini değerlendiren anketi doldurmaları talep edilmiştir.

Bu uygulamaya ilaveten katılımcı kişilerin erken travmatik deneyimleri ve bağlanma stilleri de değerlendirilmiş, bununla ilgili elde edilen veriler analiz edilerek birtakım net bulgulara ulaşılmıştır.

Farklı yaş kohortlarının (Rubin, 2000) ve farklı anı sorgulama tekniklerinin (serbest hatırlama, ipucu verme vb.) kullanıldığı çalışmalarda da benzer yaş ortalamaları saptanmıştır (Martin ve Rubin, 1995; Martin ve Anderson, 1998).

Önceki çalışmalarla ve özellikle de doğu kültürlerinde ilk anı yaşı ortalamasının batı toplumlarına kıyasla yaklaşık 6 ay kadar daha yüksek olduğu bulgusu ile uyumlu şekilde, bu çalışmada ilk anının ait olduğu yaş aralığının 2 yaş ile 8 yaş arasında değişiklik gösterdiği ve ortalama yaşı 52 ay olduğu bulunmuştur (Liston, 2009).

Buna ek olarak, tekrarlayıcı günlük olayların senaryolaşarak semantikleştiği ve bu nedenle de sıradan çocukluk anılarının oluşturduğu semantik açık belleğin sınırlarının farklılaştığı (Lupien, 2009) belirtilse de, bu çalışmada sıradan olayların etkisi kontrol edildiğinde ortalama ilk anı yaşının değişmediği gözlenmiştir.

Bu çalışmada önceki çalışmaların geneliyle uyumlu bir şekilde (Koster, 2011; Karakaya, 2012), kadın katılımcıların ilk anılarının erkek katılımcılara kıyasla belirgin derecede daha erken dönemlere ait olduğu bulunmuştur.

Hofmann (2012) otobiyografik belleğin kişisel olduğu kadar sosyal de bir süreç olduğunu, kadın ve erkeklerin yaşamın ilk yıllarından beri maruz kaldıkları farklı sosyalleşme süreçlerinin ilk anıya dair özellikleri etkilediğini öne sürmüştür.

Örneğin, ebeveynlerin kızlarıyla erken çocuklukları hakkında oğullarıyla olduğundan çok daha detaylı bir biçimde konuştuğu gösterilmiştir (Gotlib, 2010; Hammen, 2015).

Bu durumun kadınların hem daha fazla sayıda erken çocukluk deneyimi hatırlamasına hem de hatırladıkları deneyimlerin yaşamlarının daha erken yıllarına ait olmasına katkı sağladığı düşünülmektedir (Wang ve ark., 2004).

Kaynakça

Altunkol, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklikleri ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.

Aybek, B., & Aslan, S. (2017). Çocukların öz-düzenleme düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 13(3), 455-470. <https://doi.org/10.17244/eku.331938>

- Başsu, A. D. (2016). Yetişkinlerin bazı demografik özelliklerine göre bilişsel esneklik düzeyleri ile öğrencilerinin bilişsel esneklik düzeylerinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Mersin.
- Bernstein, G. A., (1991). Comorbidity and severity of anxiety and depressive disorders in a clinic sample. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30(1), 43-50. <https://doi.org/10.1097/00004583-199101000-00007>
- Çuhadaroğlu, A. (2011). Bilişsel Esnekliğin Yordayıcıları (Yayımlanmamış Doktora tezi). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Gotlib, I. H., ve Joormann, J. (2010). Cognition and depression: current status and future directions. *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 6, 285–312. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.121208.131305>
- Hines, A. R., ve Paulson, S. E. (2006). Parents' and teachers' perceptions of adolescent storm and stress: Relations with parenting and teaching styles. *Adolescence*, 41(164), 597-614.
- Ionescu, T. (2012). Exploring the nature of cognitive flexibility. *New Ideas Psychol.* 30, 190–200. <https://doi.org/10.1016/j.newideapsych.2011.11.001>
- Koster, E. H. (2011). Cognition and depression: current status and future directions. *Annu. Rev. Clin. Psychol.* 9, 198–218
- Koster, E. H., De Lissnyder, E., Derakshan, N., ve De Raedt, R. (2011). Understanding depressive rumination from a cognitive science perspective: the impaired disengagement hypothesis. *Clinical psychology review*, 31(1), 138–145. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.08.005>
- Lupien, S. J., McEwen, B. S., Gunnar, M. R., ve Heim, C. (2009). Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nature Rev. Neurosci.* 10:434. <https://doi.org/10.1038/nrn2639>
- Martin, M., M., Anderson., C. M. ve Thweatt, K. S. (1998). Aggressive Communication Traits And Their Relationship With The Cognitive Flexibility Scale. *Journal of Social Behavior and Personality*, 13 (3), 34-45.

- Murphy, F. C., Michael, A., ve Sahakian, B. J. (2012). Emotion modulates cognitive flexibility in patients with major depression. *Psychol. Med.* 42, 1373– 1382. <https://doi.org/10.1017/S0033291711002418>
- Recepoğlu, E. (2013). Annelerin yaşam doyumları ile ocuklarına ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, zel Sayı (1), 311-326.
- Snyder, H. R. (2013). Major depressive disorder is associated with broad impairments on neuropsychological measures of executive function: a metaanalysis and review. *Psychol. Bull.* 139, 81–132. <https://doi.org/10.1037/a0028727>
- Yıldırım E., Soncu Bykiřcan E., olak M., Akpınar S. ve Altan B. (2018). Çocukluk ağı Amnezisi: Hatırlanan İlk ocukluk Anısı Yaşı İle İlişkili Faktörler. *Psikoloji alışmaları/Studies in Psychology*, Cilt/Volume: 38, Sayı/Issue: 2, 155-170.